

# LA HISTÒRIA DE VIDA EN L'ESTUDI DE LA DELINQUÈNCIA JUVENIL A BARCELONA: POSSIBILITATS I LIMITS

*Juli Sabater, Josep Ma. Pascual i Raimon Bonal*

## **Introducció**

Aquesta recerca s'inclou en una autèntica política d'investigació del fet delinqüencial promoguda per l'Ajuntament de Barcelona i amb la col·laboració de les àrees de Joventut, de Serveis Socials i de Protecció Ciutadana. Fonamentalment, es tracta d'obrir un procés de recerca que no solament tingui compte dels aspectes quantitius del fet delinqüencial, sinó que penetri qualitativament en la comprensió dinàmica del fet.

La nostra petita aportació vol incidir sobre els elements més rellevants que autoritzen la penetració qualitativa en la realitat que es vol assolir i comprendre. Deixem, doncs, deliberadament al marge la metodologia quantitativa i l'altra vessant que comporta aquesta important recerca: l'estudi dels mitjans de comunicació com a formadors d'una ideologia determinant en la visió de la realitat del delictes i del delinqüent.

Malgrat la importància que pugui tenir efectivament aquesta quantificació i aquesta anàlisi de la comunicació massiva dels successos, nosaltres creiem que l'estudi qualitatiu de la problemàtica present és veritablement l'única que ens permet fer una aproximació seriosa a la dinàmica delictiva. Es per això mateix que ens sembla que la nostra aportació teòrica no és simplement una justificació, sinó que permet assolir i comprendre una realitat tan difícil com ho és la dinàmica viscuda de la delinqüència; en darrer terme, aquesta és una manifestació més de la desorganització del nostre sistema socio-econòmic vigent i, per tant, té un alt interès d'ésser abordada en profunditat.

## **1. El plantejament de l'estudi**

La justificació última d'aproximar-nos a una realitat tan complexa com és la delinqüència a través o per mitjà de la metodologia qualitativa, no és pas simple. El nostre discurs passa per una visió essencialment teòrica, per una comprensió metodològica i per l'opció i l'adopció d'una tècnica determinada.

Des del punt de vista teòric, la nostra perspectiva és la de l'*interaccionisme simbòlic* (G.M. Mead) que parteix del pressupòsit que el jo es forma per reaccions dels altres en el procés d'interacció social. Segons aquesta perspectiva, l'acció social cal contemplar-la com una unitat d'observació en tota la seva càrrega simbòlica, és a dir, en el sentit que li atribueixen els diversos actors socials. Segons aquesta perspectiva, els signes, els senyals, els símbols i el mateix llenguatge són tan importants com l'acció mateixa.

Segons aquest discurs teòric, l'interaccionisme simbòlic permet fer el pont o l'entroncament entre el model explorador, és a dir, la temàtica de la delinqüència i tot el que l'envolta i el model verificador, és a dir, la manera d'interpretar-la i de llegir-la.

Des del punt de vista metòdic, la nostra perspectiva és la de l'anomenada *sociologia comprensiva* (Max Weber) que insisteix en el fet que la situació social determinada cal

que sigui compresa intel·lectualment; és a dir, cal posar-se en el lloc dels actors per a poder-la comprendre, entendre i explicar. L'avantatge de la visió comprensiva rau en el fet que no solament s'interessa pel mètode històric genètic, sinó que s'inscriu dintre les categories intel·lectuals que fan comprendre els fenòmens des del punt de vista dels seus agents.

Des del punt de vista de les tècniques a emprar, la nostra perspectiva adopta la de *les històries de vida* que, malgrat que sempre hagin fet dificultat als sociòlegs per causa de la seva difícil tipificació, tenim raons sobrades per a adoptar aquesta tècnica.

Si bé és cert que el perill de les històries de vida és precisament la no globalització, el petit poder de generalització, i que es requereix massa temps per a obtenir uns resultats, ningú no pot negar la força exploratòria de les històries de vida fins el punt que es manifesten com un camí molt vàlid per a la formulació adient d'hipòtesis de recerca, com tampoc no es pot obviar l'avantatge de les històries de vida per tal com permeten fugir de l'estereotip, és a dir, la simplificació intuïtiva i intel·lectual que allibera de tota anàlisi, o un altre avantatge indubtable com és fer-nos veure la naturalesa problemàtica de les relacions humanes i socials que no admet de cap manera el determinisme més carregat de ciència i, a més, permet comprovar la teoria criminològica de l'etiquetatge de la desviació social, és a dir, l'anomenada "labelling".

La història de vida ens permet penetrar la realitat subjectiva de la persona, entrocant-nos directament amb la noció de procés i, finalment, posant en constant interacció la història de vida viscuda pel subjecte amb la història de la societat concreta que li ha tocat viure.

El poder de generalització o tipificació de les històries de vida rau únicament en fer el permanent maridatge entre la veritat personal i la veritat universal; els contrapunts seran precisament la seva evidència.

A l'hora d'adoptar com a tècnica la història de vida, tenim present quelcom que dona unitat al nostre discurs teòric i metodològic. Nogensmenys, es tracta d'erigir en criteri de veritat l'experiència i nosaltres creiem que podem fer ciència a partir de l'experiència personal dels nostres actors.

## 2. L'aproximació a la realitat empírica

Amb aquests pressupòsits teòrics, metodològics i tecnològics el problema que se'ns planteja en el moment d'intentar l'aproximació a la realitat social que volem investigar, passa per l'esquema que permetrà veure la incidència, la correlació i la interacció de les tres fonts d'energia que intervenen necessàriament en la transacció social, és a dir, en el passatge a l'acció de qualsevol actor social. Nosaltres intentarem aplicar-lo únicament a l'acció delictiva; però el nostre model, el nostre esquema ha d'ésser vàlid a l'hora d'estudiar la transacció social de qualsevol acció humana i social de la vida de cada dia. Diem, ja ara, que aquestes tres fonts d'energia són la cultura (en tant que aparells lògics que permeten orientar l'acció), el social (en tant que recursos materials o no, necessaris per a l'obtenció dels objectius de l'actor) i la persona (en tant que recursos estretament lligats a la inversió afectiva de l'actor, no sempre adequadament racionalitzats).

Segons aquesta perspectiva, quan nosaltres parlem d'una relació social, sigui quina sigui, ens referim concretament a les interferències fàctiques entre les tres fonts d'energia esmentades.

I quina relació tenen aquestes tres fonts d'energia? Com intervenen cadascuna d'elles en la transacció social efectiva?

Diem d'entrada que la nostra anàlisi passa en un primer moment per privilegiar la pràctica de l'actor a través de la qual ha estat detectat el subjecte de la història. En un segon moment, l'anàlisi organitzarà, a partir de la història, tot el conjunt de pràctiques conscients o inconscients del subjecte. El tercer moment, serà el que permetrà d'arribar a la comprensió de tot el món significatiu del subjecte en funció del model preestablert.

I quin és veritablement i en definitiva aquest model?

Diem d'entrada, per a fugir de tot psicologisme, que nosaltres pretenem subratllar la importància de la dimensió col·lectiva en la visió de l'actuació social; diem això, perquè alhora que exposem ara el nostre model, que vol tenir compte de tots els elements que intervenen en el "passatge a l'acció", hi ha aspectes psicosocials que poden fer recurs fàcil a la ciència psicològica més que a la sociologia. Que ningú no es presti a engany: la nostra perspectiva és eminentment sociològica perquè pretén veritablement abordar una realitat tan específicament difícil com la delinquència des de la perspectiva única de les relacions socials que s'hi nuen.

### 3. El nostre model

La font d'energia que hem anomenat "social" és la que determina uns efectes de poder, estructurats; és a dir, una capacitat de contribuir a organitzar xarxes d'interaccions. El "social" és precisament el que relliga les diverses col·lectivitats socials que en un sens fi de relacions condicionen, determinen i expliquen objectivament les conductes i les pràctiques socials.

La font d'energia que n'hem dit "cultural" és la que determina els efectes de consciència, estructurals; és a dir, que en darrer terme és el que porta llum sobre la representació de la vida social que es fa el mateix actor social.

La relació entre ambdues fonts d'energia, cultural i social, és la determinant del que correntment en diem ideologia i és la que, en darrer terme, "explica" el perquè d'unes pràctiques socials.

Prenem un exemple per a millor comprendre aquesta relació de referència. Les pràctiques d'un vailet X són considerades socialment i jurídicament com delictives: ha fet diversos atracaments a entitats bancàries, que són condemnades judicialment per atemptar contra la propietat privada i socialment per pertorbar greument l'ordre social generalment acceptat. Si privilegiem aquestes pràctiques per a detectar, en un primer moment, el subjecte de la nostra història de vida, caldrà arribar fins a la font d'energia "social" que ha determinat una desestructuració significativa de la personalitat, com és la família amb unes condicions desorganitzatives peculiars, una primera infància particularment turbulenta, uns condicionaments sòcio-econòmics particularment degradats, un absentisme escolar que sobrepassa totes les previsions, una abundància de germans particularment notable, unes condicions d'habitatge sensiblement difícil, unes amistats grupals marcades pel seu aspecte opressiu, etc. Però caldrà, a més, arribar fins a la font d'energia "cultural" que ha determinat un enfoc o representació social de la seva vida: una concepció del temps atípica, una desestimació específica de la propietat, una visió del seu futur fatalista, una creença insospitada en una simbologia pròpia dels seus grups de pertinença, etc.

Ambdues, la font d'energia cultural i la social, confeccionen tota una ideologia que dona raó d'ésser a aquestes pràctiques d'atracaments. Fins aquí el nostre model s'entreté en explicitar el que hi ha més amunt o darrera d'aquestes pràctiques socials; però ens manca encara l'anàlisi del que hi ha més avall o després d'aquestes pràctiques i que condicionen tant o més que el propi passat.

Dintre d'aquesta perspectiva de posterioritat a les pràctiques de l'actor, cal analitzar encara dos elements que intervenen directament en tota l'acció: ens referim concretament a la "lògica intencional", és a dir, el sentiment viscut o les conseqüències previsibles d'aquesta acció o d'aquestes pràctiques per part del subjecte; sentiment viscut que pot ésser conscient o inconscient. Ens referim, així mateix, a la "lògica no intencional", o als efectes que se segueixen d'una pràctica o les conseqüències no previstes pel subjecte i que són com una fatalitat objectiva comportada per la realització de les mateixes pràctiques.

Aquí també un exemple il·lustrarà a bastament el que pretenem dir: el nostre atracador, conscientment, té el sentiment viscut de voler fer-se amb una possessió que li permetrà lluir

davant dels seus companys i, inconscientment, té el sentiment viscut que l'atractament exitós li donarà un prestigi crescut dintre els companys del seu propi món. A més, però, hi ha quelcom no intencional o conseqüències no previstes d'aquestes pràctiques: si és atrapat, caurà en mans de la justícia i serà l'objecte d'una repressió o d'un càstig expressat en les comissaries, el palau de justícia, el penal, etc.

Aquest és el nostre model: en tota transacció social, privilegiant les pràctiques, en el que hi ha darrera, hi trobarem sempre l'energia social i l'energia cultural, les xarxes d'interaccions i les representacions de la vida social, en el que hi ha després, hi trobarem sempre les lògiques intencionals o no intencionals, les conseqüències previsibles i les no previstes. Això ens permetrà poder arribar a la comprensió de tot el món que és significatiu per al subjecte, arribant fins a la mateixa estructura simbòlica del subjecte a partir de les històries de vida analitzades.

#### 4. El procés de l'estudi

Decidírem, d'entrada, fer 15 històries de vida fetes directament per educadors, és a dir, no per professionals enquestadors. Aquestes 15 històries foren seleccionades representativament per Barcelona, a partir de dades quantitatives, juntament amb els educadors que hi estaven en contacte en la seva tasca diària.

El començament de la recerca fou el mes de novembre del 1980 i l'abril del 1981 es disposava de quatre històries a analitzar, però amb un rerafons d'una profunda discussió teòrico-metodològico-tècnica per part dels sociòlegs.

#### 5. Els problemes de l'estudi

Per a no destorbar la marxa d'aquesta interessant recerca, consignem molt esquemàticament els punts més importants de la problemàtica que ens porta en aquests moments la recerca.

- a. Sobre el sentit i l'abast de les històries de vida, és a dir, la comprensió dels fenòmens singulars.
- b. Per què tantes històries de vida? Per què cercar representativitat?
- c. Avantatges i inconvenients d'utilitzar educadors. Ubicació dels sociòlegs com equip dintre del model explorador per a poder arribar més fiablement al model verificador. Importància del relat directe i no matisat.
- d. La materialització dels objectius de l'estudi. La validesa d'aquesta mena d'estudis.